

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ, НАУКЕ
И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА

ЗАВОД ЗА ВРЕДНОВАЊЕ КВАЛИТЕТА
ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

РАЗВОЈ СИСТЕМА ФУНКЦИОНАЛНОГ
ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА
ОДРАСЛИХ У СРБИЈИ

ОПШТИ СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА ЗА ОСНОВНО ОБРАЗОВАЊЕ ОДРАСЛИХ

Приручник за наставнике

ОСНОВНЕ ЖИВОТНЕ ВЕШТИНЕ

Београд, 2013

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ, НАУКЕ
И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА

ЗАВОД ЗА ВРЕДНОВАЊЕ КВАЛИТЕТА
ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

РАЗВОЈ СИСТЕМА ФУНКЦИОНАЛНОГ
ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА
ОДРАСЛИХ У СРБИЈИ

ОПШТИ СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА ЗА ОСНОВНО ОБРАЗОВАЊЕ ОДРАСЛИХ

Приручник за наставнике

ОСНОВНЕ ЖИВОТНЕ ВЕШТИНЕ

Маја Ранђеловић
Радмила Гошовић
Снежана Вуковић
Весна Картал

Београд, 2013

Општи стандарди постигнућа за основно образовање одраслих

Издавач

Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања

За издавача

Мр Драган Банићевић, директор Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања

Уредница

Јелена Најдановић Томић, руководилац Центра за стандарде

Одговорна уредница

Мр Гордана Чапрић, заменица директора

Лекторка

Тања Трбојевић

Дизајн

Мирослав Јовановић

Општи стандарди постигнућа за основно образовање одраслих развијани су током 2011. и 2012. године у оквиру пројекта *Развијање образовних стандарда за крај основног образовања одраслих* Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања уз подршку *Пројекта Друџа шанса – Развој система функционалног основног образовања одраслих у Србији*. Стандарди су објављени у јуну 2013. године у *Правилнику о општим стандардима постигнућа за основно образовање одраслих* („Службени гласник РС”, бр. 13/50).

ISBN 978-86-86715-36-4

Садржај

1. Функционално основно образовање одраслих	7
1.1. Приступ основном образовању одраслих у Републици Србији	7
1.2. Профил полазника	10
1.3. Обавезујућа документа	11
2. Образовни стандарди	12
2.1. Појам образовних стандарда	12
2.2. Однос стандарда и исхода у курикулуму.....	13
2.3. Стандарди и дидактичко-методичка апаратура (наставне методе, облици рада са полазницима, планирање наставе, коришћење уџбеника, оцењивање итд.)	15
3. Образовни стандарди за основне животне вештине	19
3.1. Веза образовних стандарда и наставног програма	19
3.2. Примери задатака.....	20
3.2.1. Област: одговорно живљење	20
3.2.2. Област: грађанско васпитање.....	25
3.2.3. Област: предузетништво	26
3.3. Примена образовних стандарда у наставном процесу – планирању и реализацији наставе и вредновању исхода учења.....	29
3.4. Образовни стандарди и материјали за учење.....	30
Предлог литературе:	31
Интернет адресе/линкови:	32
4. Општи стандарди постигнућа за предмет Основне животне вештине за први циклус	33
Општа предметна компетенција	33
5. Литература.....	35
6. Прилози.....	36
Прилог 1 – наставни план фооо.....	36
7. Радна група за израду стандарда.....	37

Поштоване колегинице и колеге,

Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања развио је стандарде постигнућа за полазнике функционалног основног образовања одраслих. Улога стандарда је да осигурају квалитет образовања, односно да омогуће да сви полазници добију подједнако квалитетно образовање. Наставницима стандарди представљају важан оријентир за свакодневни рад. Очекивани исходи дефинисани у стандардима указују на то докле сви полазници треба да стигну, шта да развију, науче, усвоје. Они им омогућавају не само да „мере” постигнуће полазника већ, пре свега, да планирају свој наставни рад тако да полазници заиста и остваре та постигнућа.

Успешној реализацији овог значајног посла допринела је подршка и помоћ коју је пружио Пројекат *Друја шанса* – развој система функционалног основног образовања одраслих. Њихова пионирска искуства у успостављању система образовања одраслих, заснованог на модерном функционалном курикулуму, помогла су да се рад на развоју стандарда одвија лако. Експертски тим Пројекта *Друја шанса*, проф. др Снежана Медић, доц. др Љиљана Левков, проф. др Шефика Алибабић, доц. др Александра Пејатовић, Јелена Јаковљевић и Мирјана Милановић, коме се придружио проф. др Александар Бауцал. Експертски тим је током свих фаза рада на стандардима пружао подршку радним групама и у великој мери допринео квалитету стандарда. Исто тако, не мање значајну техничку и логистичку подршку развоју стандарда пружила је вођа Пројекта *Друја шанса*, гђа Анита Јакобсоне.

Приручник који је пред вама треба да помогне наставницима да употребљавају стандарде на начин који доприноси повећању квалитета наставе и учења. Задаци којима су илустровани поједини стандарди јесу посебна вредност овог Приручника. Они могу да се користе за непосредно мерење остварености стандарда, али, пре свега, треба да послуже као идеја и инспирација за креирање нових задатака и нових наставних активности.

Стандарди постигнућа за полазнике функционалног основног образовања одраслих, као и приручници за наставнике, развијани су под „будним оком” спец. Јелене Најдановић Томић, руководиоца Центра за стандарде, која је стручном подршком и координацијом омогућила да у процес развоја буду укључени релевантни стручњаци за образовање одраслих, стручњаци за поједине наставне предмете, односно научне дисциплине, наставници који непосредно раде са одраслима и децом, стручњаци из Завода. Сви они су великим залагањем и интензивним радом дали значајан допринос унапређењу квалитета образовања одраслих. За квалитет Приручника посебна заслуга припада проф. др Снежани Медић и доц. др Љиљани Левков, које су и ауторке прва два поглавља Приручника.

Желимо вам успешан рад.

Главна и одговорна уредница

1. Функционално основно образовање одраслих

1.1. Приступ основном образовању одраслих у Републици Србији

Мада је већ више од пола века основно образовање право и обавеза за све грађане, Србија се суочава са проблемом неприхватљиво високог процента становништва без завршеног основног образовања. Готово милион одраслих, старијих од петнаест година, нема завршено основно образовање. У образовном систему Србије нису постојале одговарајуће концепцијске и организационе могућности за решавање овог проблема. Постојећи наставни план и програм за основно образовање одраслих је вишеструко и вишезначно застарео и непримерен је потребама и могућностима учења и образовања одраслих. Такав план и програм оствариван је у само 14 школа за основно образовање одраслих. Тако је основно образовање одраслих било двојакo недоступно одраслима, због недоступности школама које реализују овакав програм као и због незаинтересованости одраслих за неадекватан програм који се нуди.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије је уз подршку фонда ЕУ (ИПА 2008) реализовало пројекат „Друга шанса” у коме је развијен, примењен и евалуиран нови концепт основног образовања за одрасле – функционално основно образовање одраслих (ФООО). Оно омогућава доступност и сврсисходност основног образовања популацији одраслих. ФООО је организациона и програмска целина у систему формалног образовања у којој одрасли стичу основно образовање примерено њиховим потребама, могућностима учења и потребама тржишта рада. Уз основно образовање одраслима је омогућено да стекну и одговарајућу оспособљеност путем обуке. Од школске 2013/14. године, ФООО је званично укључен у образовни систем Србије и чини његов интегрални део.

ФООО уводи новине на два плана: развој новог концепта образовања и на њему заснованог наставног плана и програма за одрасле као и развој мреже школа за његову имплементацију.

Функционално основно образовање одраслих (ФООО) је национални модел основног образовања одраслих, којим се на рационалан, економичан и ефикасан начин остварује доступност образовања одраслима коришћењем постојећих ресурса образовног система Србије. Образовање одраслих уводи се као нова делатност редовних основних школа. Тако је у оквиру постојећег система основних школа и школа за основно образовање одраслих развијена потребна мрежа школа за остваривање ФООО која покрива целу Србију. У седамдесет школа оспособљени су и посебно обучени школски тимови (наставници, стручни сарадници, директори и андрагошки асистенти) за реализацију новог програма за одрасле. Мрежом школа обухваћено је и 75 средњих стручних школа које су припремљене за остваривање 50 програма стручних обука. Концептом ФООО остварена је повезаност основног и стручног образовања отварањем могућности да одрасли истовремено са стицањем основног образовања похађају обуке за једноставна занимања и повећају своју запошљивост.

Основно образовање одраслих, по моделу ФООО, траје три године и остварује се у три циклуса у трајању од по годину дана. У првом циклусу стичу се основе функционалне писмености, у другом и трећем – основе општег образовања и стручне компетенције. Стручне компетенције стичу се путем обуке као једног од облика оспособљавања заснованог на стандардима рада и потребама тржишта рада.

Наставни план и програм ФООО усмерен је ка остваривању утврђених општих исхода тј. кључних компетенција. Општи исходи јесу знања, вештине и вредносни ставови неопходни за квалитетан и одговоран живот и рад у савременом друштву и у програму ФООО постижу се остваривањем предметних исхода. Оствареност општих исхода тј. кључних компетенција као и предметних исхода програма ФООО проверава се на основу Општих стандарда постигнућа за основно образовање одраслих. Општи стандарди постигнућа урађени су за крај првог циклуса и за крај основног образовања за одрасле.

Циљ наставе у првом циклусу јесте основно писмењавање, као и стицање основних елемената функционалне писмености. Наставни план и програм првог циклуса има два дела. Први део је намењен основном писмењавању (неписменима). Остварује се кроз почетну наставу српског језика и математике у укупном трајању од 200 сати (по сто сати за сваки од ових предмета). Други део је намењен стицању основа функционалне писмености у трајању од 355 часова. У први циклус основног образовања одраслих уписују се одрасли који нису похађали основну школу и немају ниједно сведочанство о завршеном разреду или имају сведочанство о завршеном првом, другом или трећем разреду.

Циљ наставе у другом циклусу јесте стицање основа општег образовања и успостављање и развој базичних интелектуалних и социјалних вештина које су неопходне за унапређење квалитета личног, породичног и социјалног живота одраслих, наставак учења, социјалну интеграцију и постепену транзицију ка тржишту рада. У други циклус основног образовања одраслих уписују се одрасли који су завршили први циклус основног образовања одраслих или прва четири разреда основног образовања и васпитања. У други циклус могу да се упишу и одрасли са завршених пет разреда основног образовања и васпитања који се укључују у други део циклуса, с тим да им школа организује допунску наставу по индивидуализованом програму из предмета ФООО које нису похађали у петом разреду у претходном образовању. образовање са завршеним другим циклусом еквивалентно је завршеном петом и шестом разреду основног образовања и васпитања.

Циљ наставе у трећем циклусу јесте завршавање основног образовања и стицање обуке за једноставно занимање. Овај циклус подразумева наставак стицања основног општег образовања и развој стручних компетенција које увећавају запошљивост, омогућавају улазак на тржиште рада или даље стручно образовање. Након завршеног трећег циклуса одрасли су подједнако способљени за даљи наставак образовања, као и за улазак на тржиште рада. У трећи циклус основног образовања одраслих уписују се одрасли који су завршили други циклус

основног образовања одраслих или који имају завршених шест разреда основног образовања. За одрасле који су завршили шест разреда редовног основног образовања организује се индивидуализована допунска настава из нових предмета који су уведени наставним планом ФООО у другом циклусу. Одрасли који су завршили редовно седми разред обавезни су да похађају комплетан трећи циклус.

Организациони облик рада у остваривању Наставног плана и програма основног образовања одраслих је редовна настава која је прилагођена потребама и могућностима одраслих (настава у блоку, за време викенда, вечерња настава, сезонско и дневно прилагођавање њиховим потребама). Прилагођавање се односи и на дужину трајања часа од 30 минута, а који се у ФООО увек реализују у блоковима различитог трајања.

Најзначајнија новина концепта ФООО је образовање и учење које је усмерено на развој кључних компетенција. Развијене кључне компетенције омогућавају да одрасли успешније, квалитетније, активније и конструктивније усмеравају свој лични, породични, радни и друштвени живот. Оне им помажу да се суоче са проблемима и изазовима у свакодневном животу и да се на правилан начин и ефикасно са њима изборе; да се на адекватан начин сналазе и поступају у радном окружењу и у радним ситуацијама; да се одговорно и конструктивно ангажују у циљу побољшавања својих личних и породичних прилика и услова и да у том циљу правилно и одговорно користе расположиве друштвене ресурсе и механизме, као и све властите ресурсе; да на одговарајући начин и сврсисходно користе технолошка помагала и разноврсна комуникациона средства; да се усмере ка наставку образовања и сталном учењу и усавршавању и да се активно, конструктивно и одговорно укључе у живот заједнице у којој живе, као и у процесе у ширем друштвеном окружењу.

У процесу развоја курикулума ФООО израда програма појединачних предмета руковођена је идејом о њиховом учешћу и доприносу развоју општих компетенција. Учесће исхода појединачних предмета у свим кључним компетенцијама главни је основ за њихову формулацију. Критеријум избора садржаја програма предмета је остваривост исхода: „Чему и како овај садржај служи” – његове импликације на когнитивни и делатни план одраслог. Функционализација у избору садржаја предмета није рађена као одговор на питање шта је то што се максимално може искључити из садржаја предмета а да научна област у предмету буде заступљена целовито. Функционализација је рађена у односу на одраслог и његово животно искуство, као одговор на питање који је то минимум критичних знања из једне научне области која су потребна одраслом да разуме свет око себе и функционише успешно према очекиваним друштвеним стандардима. Другим речима, овај курикулум оријентисан на компетенције није отварао питање шта то треба неко да научи да би савладао „основни” програм неког предмета, већ која су то критична знања и вештине које нуде поједине научне области, а неопходна су одраслом да правилно разуме свет око себе, своје понашање, своје улоге и положај у њему, да разуме шта се око њега дешава и зашто се нешто дешава, и на основу тога увиди, уме и разуме шта може да предузме да се ствари дешавају и решавају другачије или да их спречи да се дешавају.

Процес учења који треба да обезбеди развој кључних компетенција код одраслих мора се заснивати на смештању нових знања у контекст свакодневног живота одраслих и налажењу његове практичне примене у многобројним улогама и свакодневним животним и радним ситуацијама одраслог. На тај начин у процесу учења користе се предности искустава и знања које одрастао има и та искуства и знања процес учења одраслих чине практично могућим. Иако је учење у свом крајњем смислу индивидуални чин сваког полазника, оно се као процес најуспешније организује у групи, кроз групну размену и сарадњу, заједничким радом на различитим задацима и у различитим активностима, заједно са другима и уз помоћ и подршку других, увидом у сопствено напредовање и напредовање групе. Због тога је потребно да се ФООО реализује кроз процес редовне наставе.

Исходи ФООО могу се остварити ако наставник користи различите методе и могућности интерактивног рада и рада у малим групама. То значи и да ствара могућности за разне облике и правце разговора и размене са полазницима и међу њима, разматрајући разноврсне, њима интересантне појаве, помажући им да граде аргументе, успостављајући културу дијалога и међу истостишљеницима и међу неистостишљеницима и омогућавајући им да појаве и проблеме сагледавају из различитих углова и из туђе перспективе. За разлику од основног образовања за децу која се у процесу образовања организују у разреде, који подразумевају скупине истог календарског узраста од којих сваки узраст има особене карактеристике психосоцијалног развоја и степена развијености способности за учење, и где образовање и учење имају изразито формативну улогу у развоју личности, као и споља дефинисаних дугорочних циљева образовања – образовање одраслих има сасвим другачије карактеристике. Основно образовање одраслих руководи се прагматичним и краткорочно остварљивим циљевима, пре спољашњом него унутрашњом мотивацијом за учење и веома различитим мотивима, разлозима и интересовањима за укључивање у образовни процес.

Кључ за функционалност јесу наставници и од њихове умешности, околности у којима реализују програм и њихових професионалних компетенција зависи да ли ће овај образовни програм, који је развијен у свим елементима као функционалан, бити као такав и реализован.

1.2. Профил полазника

ФООО је намењен свим одраслим особама старијим од 15 година које нису никада похађале основно образовање или су га напустиле. У програм ФООО не могу се укључити полазници млађи од 15 година јер концепција и карактеристике програма не одговарају млађем узрасту. Полазници ФООО су одрасли који су пропустили прилику да у периоду критичног развоја базичних вештина и способности користе знање као супстрат на коме ће расти и развијати се њихове способности, понашање, мишљење и вештине, који најчешће нису мотивисани да уче, који у великом проценту не верују у вредност образовања и чије су животне околности често угрожавајуће. То су изазови са којима се сусрећу наставници у настојању да ове одрасле особе мотивишу за учење и задрже у образовном процесу. Стопа осипања код ових полазника прелази 30%.

Досадашња искуства у реализацији програма ФООО, у који је уписано преко седам хиљада полазника, показују да интересовање за стицање основног образовања изражавају готово подједнако мушкарци и жене. У похађању програма истрајнији су они који имају нешто повољнији економски статус и више чланова породице са завршеном основном школом.

Већина полазника, преко 80%, припада старосној групи између 15 и 36 година (најстарији полазник има 57 година). Нешто је већи проценат у узрасној групи од 15 до 25 година него 26 до 36 година, али око 10% припада старосној групи од 37 до 47 година. У старијим старосним групама више је жена.

Највеће етничке групе у ФООО чине Роми, око 50%, и Срби око 35% .

Значајан број полазника ФООО, око 34% ожењено је и удато и има децу.

Највећи број, око 70% полазника, живи испод линије сиромаштва и већина је незапослена (62%). Више од половине полазника се бави сезонским пословима, око 20% запослено је на „црно” а око 6% је регуларно запослено са пуним радним временом.

Око 60% полазника је напустило основно образовање у узрасту од 13 до 15 година, а око 30% између 10 и 12 година. Разлог напуштања за већину је незаинтересованост за школу а затим сиромаштво, пресељење породице, запослење и родитељска забрана.

Најснажнији мотиви за повратак у школу су повећана могућност запослења, стицање знања и дипломе а 16% полазника планира даљи наставак школовања.

Најзначајније сметње за редовно похађање наставе су потреба да се заради за породицу (око 30%), здравствено стање у породици и трошкови које захтева похађање ФООО.

1.3. Обавезујућа документа

Кључна документа којима је регулисано остваривање програма ФООО јесу:

1.3.1. *Правилник о условима у којима се одвијају наставна и истраживачка делатност наставника и андрагошких асистената за остваривање Наставног плана и програма основног образовања одраслих* („Просветни гласник РС”, бр. 13/13)

Међу ближним условима које овај правилник одређује посебно се скреће пажња на регулацију потребног образовања наставника, стручних сарадника и андрагошког асистента и прописан програм оспособљавања наставника, стручних сарадника, директора и андрагошких асистената за рад са одраслима. Наставним планом ФООО уведени су нови предмети и модули па Правилник регулише ко може да изводи наставу из ових предмета. Наставници, стручни сарадници, директори и андрагошки асистенти тј. школски тим који остварује ФООО, мора да има и савладан *„Интегрални програм обуке за остваривање програма функционалног основног образовања одраслих”* који се састоји од четири модула. Правилником се регулише статус и обука за андрагошког асистента.

1.3.2. *Правилник о Наставном плану и програму основног образовања одраслих одраслих* („Просветни гласник РС”, бр. 13/13)

Овим правилником регулисана су кључна питања концепта ФООО у стандардним обрасцима представљања наставног плана и програма. Правилник садржи и образложења за новине и посебна решења уведена у ФООО. Део Правилника је наставни план ФООО (у прилогу), а посебно се скреће пажња на развијен дидактички материјал за наставу и учење у ФООО. За сваки предмет и модул, у сваком циклусу ФООО, обезбеђени су одговарајући водичи за наставнике и материјали за учење одраслих. Ови водичи и материјали, који су вишеструко тестирани и проверавани практичном употребом, представљају пратећи дидактички материјал развијен као допуна и проширена верзија Упутства за начин остваривања програма предмета и модула, који су саставни део програма сваког предмета и модула у оквиру Наставног плана и програма основног образовања одраслих. Такође, написан је и *Приручник за ФООО: Школа, школски тим и наставник*, који садржи одговоре на питања која су најчешће постављана током двогодишњег развоја и реализације Наставног плана и програма ФООО.

1.3.3. *Правилник о општим стандардима квалитета за основно образовање одраслих* („Службени гласник РС”, бр. 50/13)

Општи стандарди постигнућа за основно образовање одраслих развијени су за крај првог циклуса основног образовања одраслих и за крај основног образовања одраслих за све предмете/модуле. Стандарди дефинишу критеријуме за процену степена у којем је полазник развио кључне компетенције тј. описују шта одрасли знају и могу да ураде на различитим нивоима развоја компетенција. Према стандардима се мери ниво одређене компетенције који је постигнут на крају првог циклуса тј. на крају функционалног основног образовања одраслих. Стандарди су постављени на два нивоа: основни ниво стандарда ФООО дефинисан је оним знањима, вештинама, ставовима и компетенцијама које полазници функционалног основног образовања одраслих треба да усвоје и развију на крају првог циклуса ФООО, односно по завршетку ФООО. То су она знања, вештине, ставови и компетенције који су неопходни одраслој особи за даље образовање, активно укључивање у демократско друштво, запошљивост и одговорно живљење. Напредни ниво стандарда ФООО је дефинисан оним знањима, вештинама, ставовима и компетенцијама које полазници треба да усвоје и развију, а који им омогућавају успешан наставак образовања до стицања квалификације у средњем образовању. Знања, вештине, ставови и компетенције на напредном нивоу усклађени су са стандардима за крај обавезног образовања и њихово достизање омогућава полазницима ФООО да успешно положи завршни испит на крају обавезног образовања и успешно наставе образовање у средњој школи.

2. ОБРАЗОВНИ СТАНДАРДИ

2.1. Појам образовних стандарда

Савремени образовни системи, као и сам образовни процес, у великој мери се заснивају на утврђеним и дефинисаним стандардима. Стандарди могу да се односе на различите аспекте не само образовног система као целине, већ и образовног процеса који се у систему одвија.

У нашем образовном систему, према одредбама Закона о основама система образовања и васпитања (2009), предвиђено је дефинисање неколико група стандарда, међу којима су општи и посебни стандарди постигнућа, стандарди компетенција за професију наставника и васпитача и њиховог професионалног развоја, стандарди компетенција директора, стандарди квалитета уџбеника и наставних средстава, стандарди квалитета рада установе и др.

Резултати истраживања која прате реформске процесе у образовању у великом броју земаља у свим деловима света, и оним развијеним и оним мање развијеним, показују да, у начелу, стандарди представљају једно од најмоћнијих оруђа за укупно побољшање резултата које образовни систем постиже. Пошто јасно показују шта треба да буду циљеви наставе, стандарди доприносе чвршћем повезивању и узајамном усклађивању свих кључних елемената у образовном процесу – образовног програма (курикулума), саме наставе, вредновања резултата, па и дефинисања одговорности за утврђене резултате.

У нашем образовном систему, како је већ показано, из много разлога и по много чему, основно образовање одраслих једно је од стратешких образовних приоритета. Недавно усвојени стандарди постигнућа у основном образовању одраслих значајно ће допринети да се заиста остваре они главни друштвени циљеви због којих овај сегмент образовног система и постоји. То је једна од главних и уједно огромна корист од ових стандарда.

Али листа разлога због којих су ови стандарди потребни и корисни, као и начина на које се они могу користити, овим је тек отворена.

Стандарди су веома корисни у процесу планирања наставе уопште, јер наставнику пружају могућност да главни нагласак у наставном процесу стави на постепено остваривање стандарда планирајући кораке на том путу. Такође, наставник сам процес води тако што ствара потребне услове за учење, уместо да полазницима преноси или излаже предвиђено градиво.

Овај начин планирања и вођења наставе подразумева и њено прилагођавање групним и индивидуалним карактеристикама полазника, што са своје стране, пак, подразумева стално праћење напредовања и подршку напредовању полазника.

Полазници најефикасније и најквалитетније уче кад су активни и укључени у различите активности у учионици, што доприноси развоју компетенција, и то је корисније и сложеније образовно постигнуће од упамћивања и пригодне репродукције наставних садржаја.

Стандарди омогућавају да се, кроз дугорочно планирање и сврсисходно индивидуално и групно прилагођавање наставе, подрже сви облици учења одраслих који имају потенцијал да доведу до жељених резултата. Уважавање специфичности у начину учења и уважавање различитих видова, облика и начина учења, представља солидну потпору и осигурава конкретну подршку концепту целоживотног учења и његовом практиковању у школским условима.

Захваљујући стандардима могуће је уважавање резултата не само формалног учења (учења које се организовано одвија у оквиру образовног система), већ и неформалног учења (које се збива изван званичних институција образовног система) и информалног учења (оних облика учења који су карактеристични и функционални у условима свакодневног живота, у којима примарни циљ активности није учење, али се оно ипак одвија и то често на ефикасан и квалитетан начин).

На стандардима заснована процена образовног статуса одраслог омогућава да се у систем основном образовања одрасли укључи сагласно компетенцијама којима располаже. Ово значи

да одрасли не мора да наставља основно школовање тамо где га је својевремено прекинуо, нити да обавезно мора да креће од почетка, ако није ни похађао школу. Управо стандарди чине могућим признавање претходног учења и развијених компетенција, који и код нас, као и у другим развијеним образовним системима, постају део законске регулативе.

Напредна и одговорна примена стандарда постигнућа у основном образовању одраслих, за коју је потребно и одређено искуство практиковања и ваљана подршка наставнику, подразумева коришћење стандарда као мотивационог средства за полазника да учи и да постиже више. Стандарди могу да охрабре и наставнике и полазнике да заједно размишљају и планирају стратегије учења у зависности од циљева и сврхе учења, да заједно утврде на које препреке наилазе и да заједно планирају начине да се ове препреке избегну или савладају.

Када се све ово има на уму, јасно је да стандарди постигнућа представљају једну од снажних и поузданих гаранција квалитета образовања и на нивоу система и на нивоу процеса.

У закључку ваља поновити да су стандарди постигнућа једно од најважнијих евалуационих средстава када је потребно утврдити стварно постигнуте резултате у процесу учења тј. степен остварености исхода и ниво развијености компетенција. А о овим потоњима управо следи неколико речи.

2.2. Однос стандарда и исхода у курикулуму

У савременим образовним програмима предметни садржаји више нису сами себи сврха и циљ, већ се појављују у функцији постизања исхода, развоја компетенција и испуњености стандарда. Ова три концепта су уједно и једна од главних окосница многих савремених образовних програма. Композиција савремених образовних програма (курикулума) стога је једноставнија него код ранијих, утолико што више не подразумева гомилање садржаја, а сложенија утолико што се ослања на више међусобно динамички повезаних категорија и димензија. И у нашем курикулуму за функционално основно образовање одраслих, који је од шк. 2013/14. године у редовној примени у систему основног образовања дефинисани су општи исходи (опште компетенције) и предметни исходи. Такође, израђени су стандарди постигнућа повезани са курикулумом који је оријентисан према општим и предметним исходима. Опште компетенције, које су као општи исходи дефинисане у курикулуму, имају снажну подршку у концепту кључних компетенција дефинисаних у одговарајућим законским решењима која регулишу основно образовање одраслих.

Које су сличности и разлике између исхода, компетенција и стандарда и да ли су и зашто сви ови концепти потребни?

Исходи представљају очекиване и дефинисане резултате учења и наставе. Једна од њихових улога је да повежу оно чему се стреми у једном образовном систему са наставном и образовном праксом у њему. Кроз исходе се, другим речима, конкретизују и операционализују циљеви образовања. Ова конкретизација и операционализација је потребна стога што се, по правилу, циљеви исказују широко, уопштено, апстрактно и снажно вредносно опредељено, те најчешће остају на декларативном нивоу и тешко се претачу у реални, делатни простор. Исходи показују који и какви резултати учења и наставе одговарају циљевима постављеним или дефинисаним у једном образовном систему.

Може се рећи да стандарди и компетенције такође представљају одређене врсте исхода. Исходи су, дакле, најшира од ове три категорије концепата. Такође, треба рећи да се и исходи, и компетенције и стандарди односе на знања, умења, ставове и вредности ка чијем успостављању и развоју је усмерен образовни процес. Компетенције су специфичне по томе што се односе на знања, умења, ставове и вредности непосредно примењиве и активно коришћене не само у школском, већ и у приватном, друштвеном и радном окружењу.

У сложеном комплету који чине исходи, компетенције и стандарди, ови последњи имају улогу аршина. Стандарди су, наиме, мерни инструменти чијом употребом је могуће утврдити

шта је и у коликој мери развијено и постигнуто. Мерењу помоћу стандарда подлежу и исходи и компетенције. Примена стандарда је један од начина да се о ономе што је стварно постигнуто у образовном процесу не нагађа, већ да се то измери. За систем који је заиста окренут развоју и напредовању, последице примене стандарда су далекосежне и изузетно повољне. Мерење засновано на стандардима пружа обиље повратних информација о квалитету и развојним потребама образовног система, а та заједничка слика се, на својствен и специфичан начин, гради радом и резултатима сваке школе, сваког наставника и сваког ученика/полазника.

Курикулумом функционалног основног образовања одраслих дефинисани су општи исходи тј. кључне компетенције ка чијем развоју су усмерени предметни програми свих предмета и модула. Осим тога, сваки предметни програм је дефинисан на основу предметних исхода – очекиваних резултата учења и наставе. Предметни садржаји су бирани циљано и функционално, с обзиром на дефинисане кључне компетенције и предметне исходе. Општи циљ ФООО дефинисан је управо у духу компетенција, као успостављање и унапређивање знања, вештина, вредности и ставова неопходних за проактивно и конструктивно решавање проблема и суочавање са изазовима у свакодневном животу, унапређивање породичних и личних услова живота, обављање једноставних послова и адекватно поступање у радним ситуацијама и радном окружењу, даље образовање и активно учешће у друштвеној заједници.

Процес израде стандарда постигнућа у функционалном основном образовању одраслих био је снажно ослоњен на дефинисане компетенције и предметне исходе у курикулуму ФООО. У наредном периоду може се очекивати даље усавршавање курикулума на темељу показатеља прикупљених применом стандарда, а потом и даље прилагођавање стандарда. Као што је већ речено, исходи, компетенције и стандарди не представљају статичне, већ динамичне категорије, и то не само из угла њихових узајамних односа, већ и из угла фундаменталних карактеристика сваке од њих понаособ.

Очекивани општи исходи тј. кључне компетенције по први пут су у нас систематски дефинисане управо у курикулуму ФООО. Кључне компетенције су један од интегративних фактора курикулума, а у њиховом развоју учествују сви предмети и модули. Ево листе и кратког описа тих компетенција:

Језичка писменост се односи на оспособљеност да се изразе идеје, осећања, чињенице и мишљења у усменом и писаном облику, на матерњем језику, у различитим друштвеним, културним и комуникацијским контекстима (у породици, у радном и друштвеном окружењу, у радном и слободном времену). Ова компетенција обухвата и слушање, усмени говор, читање и писање у комуникацији на страном језику.

Математичка писменост се огледа у коришћењу математичког размишљања и основних математичких појмова у решавању проблема у ситуацијама у свакодневном животу и поимању простора и односа у њему.

Основе научне писмености значе оспособљеност за коришћење стечених знања, вештина и умења у уочавању, разумевању и објашњавању природних појава.

Дигитална писменост представља ефикасно, функционално и одговорно коришћење различитих савремених информационо-комуникационих средстава у раду, слободном времену и комуникацији.

Управљање сопственим учењем препознаје се по оспособљености да се организује сопствено учење и да му се организовано приступи, самостално или у групи и по спремности за продужено и стално, другим речима, целоживотно учење у различитим ситуацијама. У ову компетенцију укључена је и умешност у отклањању и савладавању препрека у успешном учењу.

Решавање проблема је компетенција која се састоји од препознавања, објашњавања и решавања проблема уз коришћење знања и вештина стечених у различитим областима.

Социјалне интеракције и сарадња са другима укључује свако понашање које је у служби ефикасне и конструктивне комуникације у друштвеном животу појединца и у циљу ненасилног решавања конфликта.

Грађанска одговорност за демократију значи активно и одговорно учешће у грађанском животу засновано на знању о најважнијим друштвеним и политичким вредностима, концептима и структурама.

Здравствене компетенције подразумевају преузимање одговорности за сопствено здравље и здравље породице, чување здравља и препознавање утицаја различитих начина живота и животних навика на одржање и унапређивање здравља.

Еколошке компетенције укључују активан однос према очувању и унапређењу околине.

Иницијативност и предузетништво односе се на спремност да се идеја преточи у активност, да се покрене промена, да се прилагоди иновацијама, да се преузме ризик, да се планира и управља активностима ради остварења постављених циљева.

Културна свест, мултикултуралност и креативност као компетенција односе се на осетљивост, прихватање постојања и позитивно вредновање различитости у социјалном, културном, етничком, религијском и стваралачком домену, уз разумевање значаја и уважавање креативног изражавања идеја, искустава и емоција кроз различите медије.

2.3. Стандарди и дидактичко-методичка апаратура (наставне методе, облици рада са полазницима, планирање наставе, коришћење уџбеника, оцењивање итд.)

Парафразирајући једну од полазних премиса неких од система квалитета у образовању, долазимо до тога да одговорност за учење (одговорност да ће нешто бити научено) сноси онај који учи, док образовне установе, а ми ћемо рећи пре свега наставници, „само” обезбеђују услове да се процес поучавања дешава (Zech, R., 2007). Описана ситуација постаје комплекснија када је, с једне стране, онај који учи, одрастао полазник, на веома ниском нивоу формалног образовања, а с друге стране, када наставник треба да обезбеди такве услове који ће полазнику бити јака подршка за постизање исхода учења који су дефинисани стандардима.

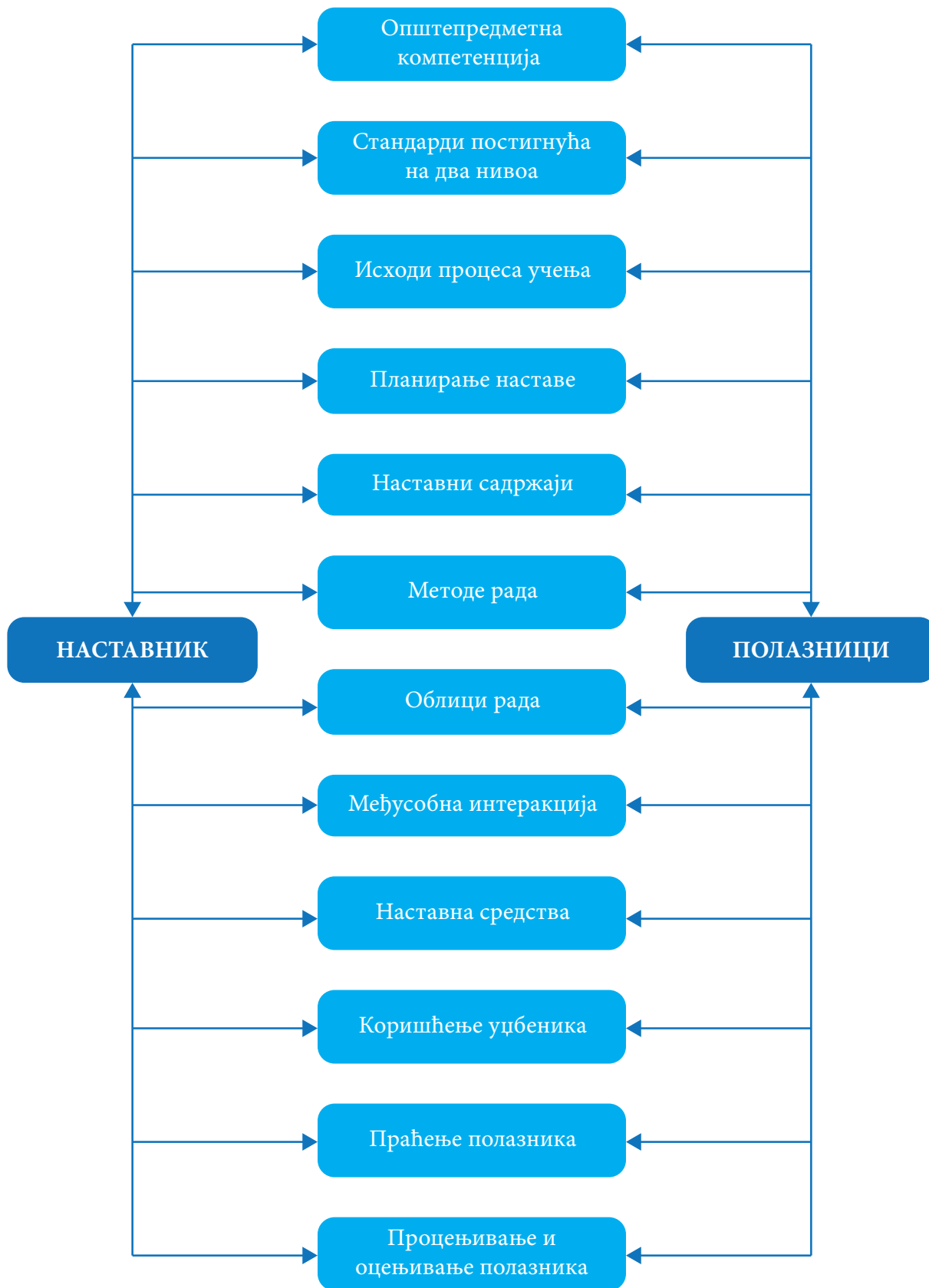
Наставник процесом поучавања/учења може да управља симултано користећи више елемената наставне ситуације. Међусобна повезаност елемената наставног процеса, које наставник креира и користи, као и деловање овог сложаја, који наставник ставља у функцију у комуникацији са полазником, са исходима процеса учења, општепредметном компетенцијом и стандардима постигнућа полазника приказана је у схеми број 1.

Већ на први поглед схема указује на сложеност процеса поучавања/учења, која, с једне стране, потиче од бројности елемената укључених у процес, а с друге стране, што сваки од елемената делује на друге елементе, који опет, и појединачно и заједнички, делују на било који од елемената који бисмо издвојили. Из угла актера овог процеса, није нимало лак задатак поучавања за наставника, и нимало лакши задатак за учење за одраслог полазника.

Настава у оквиру новог концепта функционалног основног образовања одраслих конципирана је као настава оријентисана на исходе процеса учења, који заједнички чине одређене компетенције, чија развијеност треба да буде усклађена са прописаним стандардима. У оквиру оваквог концепта, и настава, и улога наставника и улога полазника морају да претрпе одређене измене.

Оно чиме наставник у свом раду треба првенствено да се руководи јесу: 1) **општепредметна компетенција** која, у ствари, представља одговор на питање: Зашто полазнику треба тај предмет? Шта ће он од онога што је учио у оквиру тог предмета бити у стању да уради у свом животу, изван образовне ситуације, и то успешно? Подсећања ради, компетенције почињу да се изграђују током наставног процеса, али је најбитније да оне дођу до изражаја када полазник изађе из наставног процеса; 2) **исходи процеса учења** садрже одговоре на питање: Шта полазник треба на крају одређеног циклуса образовања да зна и уме, као и какве ставове да поседује; 3) **стандарди постигнућа полазника** дају одговор на питање: До којег нивоа, основног или напредног, полазник мора да има усвојена знања, развијене вештине и ставове да би успешно завршио образовни процес у оквиру формалног образовања.

Схема број 1: Међусобна повезаност елемената наставног процеса са исходима процеса учења, општепредметном компетенцијом и стандардима постигнућа полазника

Почев од планирања наставе, као и током целокупне њене реализације, наставник треба све елементе овог процеса да стави у функцију подршке постизању прописаних исхода на нивоима предвиђеним стандардима и остваривању општепредметне компетенције. У оваквој

концепцији рада нису наставни садржаји оно чиме се наставник првенствено руководи, већ и садржаје, као и методе и облике рада, наставна средства, садржај уџбеника и начин њиховог коришћења, праћење, процењивање и оцењивање постигнућа полазника, у најоптималнијој комбинацији, усмерава ка досезању исхода, стандарда и општепредметне компетенције. Међусобна интеракција између наставника и одраслих полазника представља посебно важну и специфичну компоненту овог процеса. Важна је компонента имајући у виду подршку потребну полазницима да надокнаде пропуштено, а специфична, јер, за разлику од деце, одрасли полазници најчешће располажу, у неким животним областима, и богатијим животним искуством од наставника. Ова чињеница може да буде полазиште за размишљање наставника о томе како да релевантно животно искуство полазника уведе у наставну ситуацију и тиме нађе још једно упориште у ходу ка исходима, стандардима и компетенцијама који треба да се остваре. На овај начин успоставља се цикличан однос између компетенција које полазници већ поседују, које уносе у наставни процес као подршку процесу учења, да би из њега понели нове компетенције које ће бити у функцији у реалним животним ситуацијама.

3. Образовни стандарди за основне животне вештине

Образовни стандарди за модул *Основне животиње вештине* осликавају природу функционалног образовања одраслих јер омогућавају признавање претходног учења и развијених компетенција и уважавање резултата не само формалног учења, већ и оних облика учења у свакодневном животу када примарни циљ активности није учење. Образовни стандарди за *Основне животиње вештине* конкретизују језгро модула, одражавају интегрисано учење, примењиви су за све полазнике, диференцирају два нивоа захтева и одражавају реално изводљиве циљеве.

За модул *Основне животиње вештине* дефинисано је 17 образовних стандарда. Природа модула је наметнула и однос броја образовних стандарда по нивоима, односно 70% дефинисаних стандарда су стандарди основног нивоа. Много већи број стандарда основног нивоа је зато што су њима описане компетенције које су неопходне свим полазницима како би унапредили квалитет свог живота у подручјима здравља, породичног функционисања, животних ситуација, грађанске партиципације и предузимљивости у друштвеној средини у којој живе.

Стандарди су распоређени према областима: *Одговорно живљење, Грађанско васпитање и Предузетништво*.

3.1. Веза образовних стандарда и наставног програма

Курикулум и образовни стандарди модула *Основне животиње вештине* усмерени су ка примени наученог у свакодневним животним ситуацијама. Курикулум модула *Основне животиње вештине* садржи циљ модула, исходе за крај првог циклуса, обавезне садржаје и начин остваривања програма. Структура курикулума овог модула прати савремену концепцију и праксу образовања у којој је тежиште померено са наставних садржаја на јасно дефинисане исходе учења. Ако су исходи учења описи резултата учења на крају одређеног периода учења, прво питање које се намеће гласи: шта ученици свакако треба да знају и умеју, посматрано из перспективе базичне писмености за дату научну дисциплину, тј. наставни предмет, као и са становишта оспособљавања за даље учење и стицање компетенција релевантних за свакодневни живот (Rychen и Salganik, 2001). Образовни стандарди за *Основне животиње вештине* за крај првог циклуса ФООО дефинисани су као експлицитни искази који кажу шта полазник треба да зна и уради да би показао да је нешто савладао.

Исходи и образовни стандарди за *Основне животиње вештине* функционално су усклађени. Предвиђеним садржајима, одговарајућим методама, активностима полазника и својом активношћу наставник води ученика до остваривања резултата који су описани исходима, односно образовним стандардима на крају првог циклуса.

Функционалну усклађеност курикулума и образовних стандарда илустроваћемо примером из области *Грађанско васпитање*. У оквиру ове области прописани су обавезни наставни садржаји који се односе на лична документа – значај, врсте, поступке добијања и њихово трајање. Када прочитамо обавезне садржаје, дефинисане исходе и образовне стандарде, питање које нам се као наставницима намеће је:

Које наставне методе, облике рада, наставна средства, уџбенике ћу користити како би полазници по завршетку изучавања ове наставне теме знали врсте докумената и поступке за њихово добијање (исход)?

За одговор на ово питање неке од предлога можемо наћи у делу *Начин за остваривање програма*, на пример: коришћење примера из живота и праксе полазника, упућивање на реалне ситуације са којима се сусрећу, упућивање на конкретне службе, инстанце, посета некој од њих и сл.

На крају изучавања овог модула очекује се да **сви** полазници када се нађу у таквој ситуацији поступају према процедурама за издавање личних докумената (стандард основног нивоа).

Фигура 1: Пример повезаности курикулума и образовних стандарда

3.2. Примери задатака

Једна од етапа у развијању стандарда била је да се, за предлоге стандарда, конструишу задаци којима се испитују знања и вештине спецификоване садржајем одређеног предлога стандарда. Приликом реализације ове етапе дошла је до изражаја потешкоћа која се односи на конструисање задатака за један број стандарда који описују знања и вештине који се могу квалитетно испитати само усмено, или у конкретној ситуацији и сл. Овакав вид ограничења у испитивању остварености постигнућа описаним образовним стандардима не постоји у настави овог модула јер су наставницима на располагању сви поступци вредновања.

3.2.1. Област: одговорно живљење

Обавезни садржаји и образовни стандарди у области Одговорно живљење распоређени су према темама: *Здравље*, *Породица* и *Животне ситуације*. У табелама су приказани образовни стандарди и обавезни наставни садржаји на које се они односе.

Табела 1: Образовни стандарди и обавезни садржаји у теми Здравље

Тема	Стандарди		Обавезни садржаји
	Основни ниво	Напредни ниво	
Здравље	О1.ЖВ.1.1.1. Примењује превентивне мере заштите личног и колективног здравља.	О1.ЖВ.2.1.1. Разуме значај превентивних мера за заштиту личног и колективног здравља.	<ul style="list-style-type: none"> – важност доброг здравља, превенције, редовних контрола здравља и вакцинације; – значај и поступци колективне хигијене; – заразне болести и епидемије; – значај и основни принципи правилне исхране.

О1.ЖВ.1.1.1. Примењује превентивне мере заштите личног и колективног здравља.	Основни ниво
<p>Заокружите слово испред тачног одговора.</p> <p>Да бисте заштитили своје здравље редовно:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) одлазите на посао чак и када кашљете; б) пратите телевизијске емисије о здрављу; в) идете на контроле код лекара; г) лечите се сами, без лекара. 	
<p>Решење: в) идете на контроле код лекара</p>	

О1.ЖВ.2.1.1. Разуме значај превентивних мера за заштиту личног и колективног здравља.	Напредни ниво
<p>Заокружите слово испред тачног одговора.</p> <p>Редовна контрола здравља је потребна да би се:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) болест спречила или открила на време; б) болест сигурно излечила. 	
<p>Решење: а) болест спречила или открила на време</p>	

Табела 2: Образовни стандарди и обавезни садржаји у теми Породица

Тема	Стандарди	Обавезни садржаји
	Напредни ниво	
Породица	О1.ЖВ.2.1.2. Разликује функционалне и дисфункционалне породичне обрасце.	– основни елементи функционалних и дисфункционалних породичних образаца.

О1.ЖВ.2.1.2. Разликује функционалне и дисфункционалне породичне обрасце	Напредни ниво	
Заокружите ДА, ако је тврдња тачна, или НЕ ако је нетачна.		
Здравом породицом називамо породицу која може да се суочи са проблемом и изналази начине за његово решење.	ДА	НЕ
Здраве породице су искључиво потпуне породице.	ДА	НЕ
Решење: ДА НЕ		

Табела 3: Образовни стандарди и обавезни садржаји у теми Животне ситуације

Тема	Стандарди	Обавезни садржаји
	Напредни ниво	
Животне ситуације	<p>О1.ЖВ.1.1.2. Проналази информације релевантне за свакодневни живот из једноставних симболичких форми.</p> <p>О1.ЖВ.1.1.3. Користи податке исказане у сложеним симболичким формама релевантним за свакодневни живот.</p> <p>О1.ЖВ.1.1.4 О1.ЖВ.1.1.4. Употребљава апарате потребне за свакодневни живот користећи неопходне процедуре.</p> <p>О1.ЖВ.1.1.5. Користи средства информационе технологије.</p>	<p>– извори релевантних информација; врсте и начин доласка до информација;</p> <p>– разумевање и читање различитих симбола, графикона, дијаграма, шема;</p> <p>– коришћење карата, мапа, шема саобраћаја, симбола на плану града;</p> <p>– употреба апарата и аутомата за храну, пиће, паркирање, остављање пртљага, телефонских аутомата, банкомата.</p>

01.ЖВ.1.1.2. Проналази информације релевантне за свакодневни живот из једноставних симболичких форми.	Основни ниво
<p>Дат је ред вожње аутобусом из Београда за неке градове у Србији.</p> <p>Београд – Нови Сад: 7³⁰ 9³⁰ 12³⁰ 18⁰⁰ 21⁰⁰</p> <p>Београд – Ниш: 6⁰⁰ 12⁰⁰ 16⁰⁰ 20⁰⁰</p> <p>Београд – Крагујевац: 8⁰⁰ 12⁰⁰ 15⁰⁰ 19⁰⁰</p> <p>Заокружите слово испред тачног одговора.</p> <p>Најранији полазак је за:</p> <p>а) Нови Сад; б) Ниш; в) Крагујевац.</p>	
<p>Решење: б) Ниш</p>	

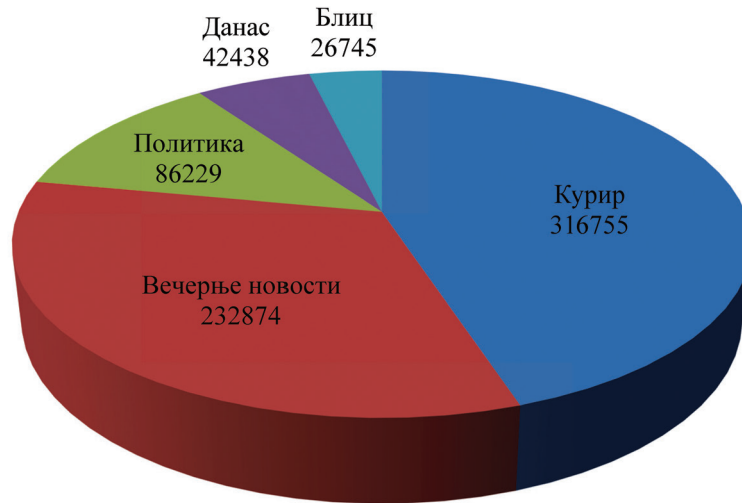
01.ЖВ.1.1.4. Употребљава апарате потребне за свакодневни живот користећи неопходне процедуре.	Основни ниво
<p>Заокружите слово испред тачног одговора.</p> <p>Ставили сте картицу у банкомат на одговарајући начин.</p> <p>Следећи корак је да унесете:</p> <p>а) Ваш број ЛК; б) Ваш ПИН; г) Ваш ЈМБГ.</p>	
<p>Решење: б) Ваш ПИН</p>	

О1.ЖВ.1.1.3. Користи податке исказане у сложеним симболичким формама релевантним за свакодневни живот.

Основни
ниво

Погледајте графикон и заокружите слово испред тачног одговора.

Продаја дневне штампе у току 2011. године

На основу извештаја о продаји дневне штампе на једном киоску у току 2011. године подаци су графички приказани. Троје најпродаванијих дневних новина су:

- а) Куир, Вечерње новости и Блиц;
- б) Куир, Вечерње новости и Данас;
- в) Куир, Вечерње новости и Политика.

Решење: в) Куир, Вечерње новости и Политика

3.2.2. Област: грађанско васпитање

Обавезни садржаји и образовни стандарди у области Грађанско васпитање односе се на тему Лична документа.

Табела 4: Образовни стандарди и обавезни садржаји у теми Лична документа

Тема	Стандарди		Обавезни садржаји
	Основни ниво	Напредни ниво	
Лична документа	<p>О1.ЖВ.1.2.1. Поступа према процедурама за издавање личних докумената.</p> <p>О1.ЖВ.1.2.2. Поступа према процедурама за остваривање права.</p>	<p>О1.ЖВ.2.2.1. Разуме неопходност поседовања личних докумената за остваривање људских и грађанских права.</p>	<p>– начини и поступци за остваривање права и обавеза грађана и немогућност њиховог остваривања без личних докумената;</p> <p>– лична документа – значај, врсте, поступци добијања и трајање.</p>

О1.ЖВ.1.2.1. Поступа према процедурама за издавање личних докумената.	Основни ниво
<p>Повежите линијама лични документ и установу која је по процедури надлежна за издавање одговарајућег документа:</p>	
<p>Извод из матичне књиге рођених •</p> <p>Лична карта •</p> <p>Сведочанство о завршеном разреду •</p>	<p>Школа</p> <p>• Општина</p> <p>• Полицијска управа</p> <p>• Биро за запошљавање</p>
<p>Решење: Извод из матичне књиге рођених и општина Лична карта и полицијска управа</p>	

3.2.3. Област: предузетништво

Обавезни садржаји и образовни стандарди у области *Предузетништво* односе се на теме: *Управљање личним потенцијалима и могућностима, Креативност, иницијативност и иновативност, Критичко размишљање и решавање проблема у породици, суседству и локалној средини.*

Табела 5: Образовни стандарди и обавезни садржаји у теми *Управљање личним потенцијалима и могућностима*

Тема	Стандарди		Обавезни садржаји
	Основни ниво	Напредни ниво	
Управљање личним потенцијалима и могућностима	<p>О1.ЖВ.1.3.1 Поставља циљеве за унапређивање квалитета живота.</p> <p>О1.ЖВ.1.3.2. Планира активности којима се остварују дугорочни развојни циљеви на приватном и професионалном плану.</p>	<p>О1.ЖВ.2.3.1. Познаје личне потенцијале за остваривање различитих улога у приватном и професионалном животу.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – сагледавање личних карактеристика и могућности у остваривању животних улога; – планирање могућих праваца деловања у остваривању различитих улога одраслих, конструктивним коришћењем знања, вештина и ставова; – постављање циљева, планирање и доношење одлука о унапређивању – породичног и друштвеног живота, школовања и рада.

О1.ЖВ.1.3.2. Планира активности којима се остварују дугорочни развојни циљеви на приватном и професионалном плану.	Напредни ниво
<p>Заокружите слово испред тачног одговора.</p> <p>Санела је вешта у припремању хране и ужива у припремању посланица.</p> <p>Да би унапредила своје животне услове, планирала је да:</p> <p style="margin-left: 40px;">а) сваког дана прави колаче за своје укућане;</p> <p style="margin-left: 40px;">б) прави колаче по поруџбини.</p>	
<p>Решење: б) прави колаче по поруџбини</p>	

Табела 6: Образовни стандарди и обавезни садржаји у теми Креативност, иницијативност и иновативност

Тема	Стандарди		Обавезни садржаји
	Основни ниво		
Креативност, иницијативност и иновативност	<p>О1.ЖВ.1.3.3. Покреће активности за решавање проблема.</p> <p>О1.ЖВ.1.3.4. Користи иновативне идеје примењиве у приватном и професионалном животу.</p>		<ul style="list-style-type: none"> – уочавање проблема и потребе да се проблем реши; – генерисање идеја о могућим решењима проблема; – евалуација идеје, идентификовање захтева и ограничења; – синтеза идеја, избор, сортирање и поређење; – проналажење најпогоднијег решења; – провера и тестирање идеја и избора;

О1.ЖВ.1.3.3. Покреће активности за решавање проблема.	Основни ниво
Петар је добио јединицу из математике. Шта треба да предузме како би је поправио?	
<hr/>	
Решење: Да учи, да вежба, да иде на допунску, да тражи помоћ од друга и сл.	

Табела 7: Образовни стандарди и обавезни садржаји у теми Критичко размишљање и решавање проблема у породици, суседству и локалној средини

Тема	Стандарди		Обавезни садржаји
	Основни ниво	Напредни ниво	
Критичко размишљање и решавање проблема у породици, суседству и локалној средини	О1.ЖВ.1.3.5. Критички се односи према добијеним информацијама.	О1.ЖВ.2.3.2. Познаје стратегије критичког мишљења у решавању различитих проблема.	<ul style="list-style-type: none"> – сагледавање и дефинисање кључних елемената породичног, макро и микро социјалног окружења који одређују квалитет живота појединца; – идентификација и процена елемената на које појединац може да утиче; – идентификација и поређење стратегија и избор најделотворнијег приступа за деловање појединца; – процена могућих ефеката и последица деловања појединца, вредновање и редефинисање стратегије.

О1.ЖВ.1.3.5. Критички се односи према добијеним информацијама.	Основни ниво
<p>Заокружите слово испред тачног одговора.</p> <p>Потребан Вам је повољан кредит. Пријатељ Вам је рекао да су најповољнији услови у Домаћој банци.</p> <p>Ви ћете:</p> <p>а) тражити кредит у истој банци јер га је он већ добио; б) тражити кредит у истој банци јер верујете пријатељу; в) проучити услове које дају и друге банке.</p>	
<p>Решење: в) проучити услове које дају и друге банке</p>	

О1.ЖВ.2.3.2. Познаје стратегије критичког мишљења у решавању различитих проблема.	Напредни ниво
<p>Заокружите ДА, ако је наведени доказ исправан, или НЕ, ако је погрешан.</p> <p>Тврдња „На Марсу нема живота” је истинита, јер се већина људи у томе слаже. ДА НЕ</p>	
<p>Решење: НЕ</p>	

3.3. Примена образовних стандарда у наставном процесу – планирању и реализацији наставе и вредновању исхода учења

Планирање наставног градива у модулу Основне животне вештине није једноставно распоређивање садржаја, већ је сложен процес који обухвата различита промишљања како би сачињени план био што боља оријентација за предстојећи рад на остваривању плана. Потребно је планирати не само садржаје већ и процес рада, процес долажења до одређених знања, односно резултата учења, шире гледано до остваривања образовних стандарда предмета на крају првог циклуса образовања. Када је овај предмет у питању, наставник при планирању мора полазити од познавања наставног плана и програма и образовних стандарда, приручника и наставног материјала, познавања прилика у којима школа ради, поштовања специфичности полазника (њиховог предзнања и искуства) и сл.

У годишњем плану¹ треба да се огледа суштинско разматрање образовних стандарда, док је само бележење стандарда у плану пропратна активност и може се спровести на различите начине. У годишњем плану планирају се поједине теме у току године, утврђује динамика обраде и избор дидактичко-методичке апаратуре која ће бити примењена, те због тога можемо рећи да је ово планирање на оријентационом нивоу (Schulz, 1980).

Припремање за обраду наставних тема и наставних јединица, а самим тим и њихово планирање спроводи се за време школске године. Тачније, наставне теме из годишњег плана рашчлањују се на наставне јединице. Оперативни планови, управо због тога што се израђују за краћи интервал, у већој мери осликавају реалност. Они садрже и конкретнију разраду елемената организације наставе на процесном нивоу (Schulz, 1980). С обзиром на то да се на једном часу, полазећи од различитог степена остварености, може допринети остваривању више различитих стандарда и то у различитој мери, то значи да је немогуће везивати једну наставну јединцу за остваривање само једног стандарда. Сматрамо да природи предмета Основне животне вештине приликом планирања одговара поступак којим наставник издваја од многобројних стандарда постигнућа оне чијим ће се остваривањем бавити у току одређеног месеца, односно оне на чије ће остваривање ставити посебан акценат. Из овакве врсте промишљања приликом оперативног планирања произилази бележење у оперативном плану само оних стандарда чијим ће се остваривањем наставник највише бавити у том месецу.

Свим полазницима је потребно обезбедити услове да остваре постигнућа дефинисана стандардима. Због тога посебно истичемо значај познавања предзнања полазника и њиховог искуства приликом оперативног планирања у овом модулу. Приликом процеса планирања наставе треба размишљати о вези између циљева, задатака и садржаја, о наставним активностима, облицима и методама рада које треба применити, захтевима које треба поставити полазницима да би они остварили постигнућа описана у стандардима као и о времену које треба посветити појединим деловима наставног програма како би осигурали да ће полазници остварити жељена постигнућа и сл. Овакво промишљање приликом планирања омогућава нам да квалитетно испланирамо свој рад и у складу с тим пронађемо најадекватнији начин да укључимо стандарде у своје годишње и месечне планове.

У процесу вредновања веома је важно дефинисање захтева који ће се поставити пред полазнике у односу на образовне стандарде, односно какве захтеве треба поставити полазницима да би они показали да су остварили постигнућа описана стандардима. Захтеви који се постављају пред полазнике значајни су за даљи процес учења јер подстичу полазнике да користе различите технике учења.

¹ На годишњем нивоу 55 часова по 30 минута, уз обавезу да се 5 од тог броја часова реализује у сарадњи са социјалним партнерима у локалној самоуправи.

3.4. Образовни стандарди и материјали за учење

Наставни процес образовања одраслих у предмету *Основне животне вештине* представља низ заједничких активности наставника и ученика усмерених ка остваривању стандарда и постизању исхода учења у трима областима: *Одговорно живљење, Грађанско васпитање и Предузетништво*, које су дефинисане у складу са образовним стандардима овог модула.

Постизање исхода у *Основним животним вештинама* је од изузетног значаја за свакодневни живот полазника и њихових породица, за њихов професионални развој и њихово активно деловање у савременом друштву. Отуда је начин рада и улога коју наставник има у овом предмету врло комплексна и захтевна. Наставник планира, води и усмерава наставни процес на такав начин да полазник, уз његову подршку, сам истражује и заједно с другим полазницима гради своје знање о свему што је пресудно за његов живот.

Пред наставником овог предмета је низ изазова, који се не смеју пренебрегнути, међу којима треба истаћи:

- прилагођавање наставних метода и облика рада појединачним потребама сваког
- полазника, који ће подстицајно деловати на његов развој,
- подстицање активног самосталног учења и практичне примене наученог,
- прихватање различитих стилова учења својих полазника,
- подстицање позитивне одељењске и школске климе која ће бити мотивишућа за учење, неговање осећаја сигурности и међусобног поштовања;
- пружање помоћи полазницима с тешкоћама и сензибилисање осталих полазника за њихове потребе.

У наведеној литератури и сајтовима могу се наћи добри ослонци за наставнике и њихове ученике у креирању образовних ситуација и учења који сваком полазнику пружају шансу за квалитетно образовање из области заштите здравља, критичког мишљења, грађанског васпитања, управљања личним потенцијалима и могућностима.

Предлог литературе:

Антић-Јанковић С. и др. (2007). Култура критичког мишљења: теоријско заснивање и импликација за наставу. Београд: Институт за психологију Филозофског факултета, Центар за примењену психологију.

Голоб, Р. и др. (2005). Прави начин: приручник за образовање за демократију и људска права. Стразбур и Сарајево: Савет Европе.

Гошовић, Р. и др. (2012). Водич за унапређивање интеркултуралног образовања. 2. издање. Београд: Фонд за отворено друштво.

Dynarski, M., Gleason, P., Rangarajan, A. & Wood, R. (1998). *Impacts of dropout prevention programs: Final report (School Dropout Demonstration Assistance Program evaluation research report)*. Princeton, NJ: Mathematica Policy Research.

Education for Social Justice: A Tool for Building Open Societies. Training manual for Adults. Open Society Foundation, 2005.

Ивић, И., Пешикан, А., Антић, С. (2001). Активно учење 2. Београд: Институт за психологију Филозофског факултета.

Јањић, Б., приредила (2010). Збирка примера инклузивне праксе. Београд: Министарство просвете и науке Републике Србије.

Кораћ, Н., приредила (2005). Грађанско васпитање: за IV разред средње школе: приручник за наставнике. Београд: Министарство просвете и спорта Републике Србије.

Милановић-Наход, С. (2005). Знање ученика од очекиваног до оствареног. У Р.А. Јањетовић, ТИМСС 2003 у Србији (стр. 327–351). Београд: Институт за педагошка истраживања.

Паунић, М. и др. (2008). Васпитање за здравље кроз животне вештине. Београд: Министарство здравља Републике Србије.

Перовић-Ивановић, А. и др. (2009). Сексуално насиље: приручник за дјецу и младе. Подгорица: Сигурна женска кућа.

Радивојевић, Д. и др. (2007). Водич за унапређивање инклузивне образовне праксе. Београд: Фонд за отворено друштво.

Фулан, М. (2005). Силе промене: наставак. Београд: Дерета.

Шевкушић, С. и сар. (2010). Предузетничко учење у гимназијама: приручник за наставнике средњих општеобразовних школа. Београд: Министарство просвете Републике Србије, International Management Group.

Интернет адресе/линкови:

<http://www.preduzetnik.rs>

<http://www.inovacija.org>

<http://smislibiznis.rs>

<http://www.help-serbia.org.rs/srp/ss09.php>

<http://www.dadalos.org/bih/index.htm>

<http://www.see-educoop.net>

<http://www.mpn.gov.rs/dokumenta-i-propisi/dokumenta/693-prirucnici-za-gradjansko-vaspitanje>

<http://www.cipcentar.org>

<http://www.velikimali.org/index.php/programi/inkluzivno-obrazovanje.html>

<http://www.drugasansa.rs>

<http://www.edchange.org/multicultural/sites/lesson.html>

http://www.britishcouncil.hr/files/2012/04/Upravljanje_razredom.pdf

4. Општи стандарди постигнућа за предмет Основне животне вештине за први циклус

Општи стандарди постигнућа – образовни стандарди за крај првог циклуса функционалног обавезног образовања одраслих за предмет *Основне животне вештине* садрже стандарде постигнућа за области: *Одговорно живљење, Грађанско васпитање и Предузетништво*. У оквиру сваке области описани су захтеви на *основном и најредном* нивоу.

Општа предметна компетенција

На крају првог циклуса образовања и изучавања предмета Основне животне вештине, полазник примењује превентивне мере заштите здравља и разуме њихов значај; разликује функционалне и дисфункционалне породичне обрасце и ради на њиховом унапређивању; проналази информације неопходне за свакодневни живот; познаје начине и користи поступке за добијање личних докумената којима обезбеђује остваривање грађанских права и обавеза; управља личним потенцијалима и могућностима; остварује креативност, иницијативност и иновативност у решавању проблема; критички размишља и решава проблеме у свакодневном животу у породици, суседству и локалној средини.

ОСНОВНИ НИВО

На **основном нивоу** полазник примењује превентивне мере заштите личног и колективног здравља; проналази информације релевантне за свакодневни живот из једноставних симболичких форми и користи податке исказане у сложеним симболичким формама; користи средства информационе технологије и апарате потребне за свакодневни живот поштујући неопходне процедуре; поставља циљеве за унапређивање квалитета живота и планира активности којима се остварују дугорочни развојни циљеви на приватном и професионалном плану; покреће активности за решавање проблема, користи иновативне идеје и критички се односи према добијеним информацијама.

Следећи искази описују шта полазник зна, уме и може да уради на **основном нивоу** у свакој области.

1. Област **ОДГОВОРНО ЖИВЉЕЊЕ**

О1.ЖВ.1.1.1. Примењује превентивне мере заштите личног и колективног здравља.

О1.ЖВ.1.1.2. Проналази информације релевантне за свакодневни живот из једноставних симболичких форми.

О1.ЖВ.1.1.3. Користи податке исказане у сложеним симболичким формама релевантним за свакодневни живот.

О1.ЖВ.1.1.4. Употребљава апарате потребне за свакодневни живот користећи неопходне процедуре.

О1.ЖВ.1.1.5. Користи средства информационе технологије.

2. Област **ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ**

О1.ЖВ.1.2.1. Поступа према процедурама за издавање личних докумената.

О1.ЖВ.1.2.2. Поступа према процедурама за остваривање права.

3. Област **ПРЕДУЗЕТНИШТВО**

О1.ЖВ.1.3.1. Поставља циљеве за унапређивање квалитета живота.

О1.ЖВ.1.3.2. Планира активности којима се остварују дугорочни развојни циљеви на приватном и професионалном плану.

О1.ЖВ.1.3.3. Покреће активности за решавање проблема.

О1.ЖВ.1.3.4. Користи иновативне идеје примењиве у приватном и професионалном животу.

О1.ЖВ.1.3.5. Критички се односи према добијеним информацијама.

НАПРЕДНИ НИВО

На **напредном нивоу** полазник разуме значај превентивних мера за заштиту личног и колективног здравља; разликује функционалне и дисфункционалне породичне обрасце; разуме неопходност поседовања личних докумената за остваривање људских и грађанских права; познаје личне потенцијале за остваривање различитих улога у приватном и професионалном животу, као и стратегије критичког мишљења у решавању различитих проблема.

Следећи искази описују шта полазник зна, уме и може да уради на **напредном нивоу** у свакој области.

1. Област **ОДГОВОРНО ЖИВЉЕЊЕ**

О1.ЖВ.2.1.1. Разуме значај превентивних мера за заштиту личног и колективног здравља.

О1.ЖВ.2.1.2. Разликује функционалне и дисфункционалне породичне обрасце.

2. Област **ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ**

О1.ЖВ.2.2.1. Разуме неопходност поседовања личних докумената за остваривање људских и грађанских права.

3. Област **ПРЕДУЗЕТНИШТВО**

О1.ЖВ.2.3.1. Познаје личне потенцијале за остваривање различитих улога у приватном и професионалном животу.

О1.ЖВ.2.3.2. Познаје стратегије критичког мишљења у решавању различитих проблема.

5. Литература

- Anderson, L. W. & Krathwohl, D. R. (eds.) (2001). *A taxonomy for learning, teaching and assessing: A revision of Bloom's Taxonomy of educational objectives*. New York: Longman.
- Blum, B. S. (1981). *Taksonomija ili klasifikacija obrazovnih i odgojnih ciljeva*. Beograd: Republički zavod za unapređenje vaspitanja i obrazovanja.
- Broadfoot, P., Murphy, R. & Torrance, H. (eds.) (1990). *Changing educational assessment*. London: Routledge.
- Дафи ван Балком, В. (Duffie VanBalkom, W.) и Бауцал, А. (2011). Концептуални оквир — израда стандарда за опште средње образовање (за гимназије и овише предмете у оквиру средње стручног образовања). Београд: Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања. (Необјављено).
- Krathwohl, D. (2002). A Revision of Bloom's Taxonomy: An Overview. *Theory into practice*, 4, 212–218.
- Најдановић Томић, Ј. и Бауцал, А. (2011). Концептуални оквир – израда стандарда за функционално основно образовање одраслих. Београд: Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања. (Необјављено).
- Правилник о наставном плану и програму основног образовања одраслих. Просветни гласник РС, бр. 13/13.
- Правилник о општим стандардима постигнућа за основно образовање одраслих. Службени гласник РС, бр. 13/50.
- Prodanović, T. i Ničković, R. (1988). *Didaktika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Poljak, V. (1989). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Rychen D. S. & L. H. Salganik (eds.) (2001). *Defining and Selecting Key Competencies*. Seattle: Hogrefe & Huber Publishers.
- Rychen, D. S. & Salganik, L. H. (2003). *A Holistic Model of Competence*. In: Rychen, Dominique Simone/Salganik, Laura Hersh (Hrsg.): *Key Competences for a Successful Life and a Well-Functioning Society*. Cambridge, MA, u. a.: Hogrefe & Huber, S. 41–62.
- Schulz, W. (1980). *Unterrichtsplanung*. München: Urban & Schwarzenberg.
- Vilotijević, M. (2001). *Didaktika 2*. Sarajevo: BH MOST.
- Vilotijević, M. (2001). *Didaktika 3*. Sarajevo: BH MOST.
- Вилотијевић, М. (2006). Вредновање рада ученика у школи. Београд: Школска књига.
- Zech, R. (2007). *Learner-Oriented Quality Certification for Further Education Organisations – Guidelines*. Hanover: ArtSet.

6. Прилози

Прилог 1 – наставни план фооо

Предмети/Модули	I циклус		Σ I-IV	II циклус		III циклус		Σ V-VIII	Σ I-VIII
	Основно описмењавање	Основне функционалне писмености		Основне општег основног образовања		Основно опште образовање и обуке за занимање			
				V разред	VI разред	VII разред	VIII разред		
Српски језик	100	100	200	85	68	50	50	253	453
_____ језик	100	100		85	68	50	50	253	453
Српски језик као* нематерњи језик	50	50	100	40	35	25	25	125	225
Енглески језик		50	50	17	34	34	34	119	169
Дигитална писменост		50	50	17	17	17	10	61	111
Математика	100	100	200	85	68	51	51	255	455
Основне животне вештине		50+5**	55						55
Физика					34	34		68	68
Хемија					34	34		68	68
Биологија				34	17	17		68	68
Примењене науке							50	50	50
Историја				17	17	34		68	68
Географија				17	17	34		68	68
Предузетништво					17	17	17	51	51
Одговорно живљење у грађанском друштву				25+ **	25+5**	25+5**	25+5**	120	120
УКУПНО (без језика мањина и српског као нематерњег језика)	200	355	555	302	353	352	242	1249	1804

*Начин остваривања програма српског језика као нематерњег приложен је у наставном програму српског језика.

**Часови који се остварују у сарадњи са социјалним партнерима у јединици локалне самоуправе.

7. Радна група за израду стандарда

Основне животне вештине

Маја Ранђеловић, ОШ „Посавски партизани” Обреновац

Радмила Гошовић, професор филозофије

Мр Снежана Вуковић, Министарство просвете, науке и технолошког развоја

Весна Картал, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања

